

ФЕМІНІННІ ІННОВАЦІЇ В НОВІТНЬОМУ УКРАЇНСЬКОМУ НАЗОВНИЦТВІ ¹

У статті здійснено аналіз лексикографічної фіксації новітніх назв осіб жіночої статі в наявних словниках неологізмів початку ХХІ ст. та представлено результати вивчення автором громадської думки колективу мовців щодо явища фемінізації в актуальному українському мовленні.

Ключові слова: фемінінне словотворення, словник неологізмів, маскулінізм, кодериват, дериват.

Поява нових назв осіб жіночої статі в українській мові новітньої доби є важливою проблемою не лише для користувачів мовою, а й для лексикографів. Цю частину дослідження проблеми активізації фемінізаційних процесів в українському мовленні кінця ХХ — початку ХХІ ст. ² та їхніх результатів присвячено вивченню стану лексикографічної фіксації фемінінних інновацій ³ у спеціальних словниках та ставлення колективу мовців до цього актуального для сучасності явища.

Особлива роль у розбудові новітньої української мови належить неологічній лексикографії, об'єктом якої є нова лексика і ширше — будь-які нові явища (інновації) у мовній діяльності суспільства. Її поява зумовлена гострою потребою саме в професійному, мовознавчому осмисленні потужного струму нового українського назовництва, у з'ясуванні тенденцій оновлення українського лексикону та виробленні практичних рекомендацій стосовно його розбудови. Результати теоретичного вивчення інноваційних процесів у лексиконі закономірно відображаються в новому для української лексикографії типі словника — неологічному, об'єктом моделювання якого є мовні інновації ⁴. Термін «неологічний словник», на переконання

¹ Дослідження виконане за фінансової підтримки проекту *Zahraniční mobilita akademických pracovníků Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci* (2013) та гранту FF_2013_015 *Kultura a struktura slovanských jazyků v období globalizačních proměn: lingvoekologický přístup*.

² Див.: *Архангельська А. М.* До проблеми словотвірної фемінізації в українській мові новітньої доби: традиція і сучасність. I // *Мовознавство*.— 2013.— № 6.— С. 27–40; *Архангельська А. М.* До проблеми словотвірної фемінізації в українській мові новітньої доби: традиція і сучасність. II // *Мовознавство*.— 2014.— № 1.— С. 58–70.

³ У цьому дослідженні беремо до уваги не лише нові словотвірні фемінітиви демаскулінного типу, а й нові жіночі назви, утворені й іншим шляхом (кодеривація, «черезкроковий словотвір», семантична деривація), та актуалізовані в сучасному українському мовленні одиниці, засвідчені в українських лексикографічних джерелах минулих часів. Не ставлячи собі за мету визначити в цій розвідці статус неофемінітивів як нових слів (неологізми, okazіоналізми, потенційні слова), використовуватимемо на їх позначення термін «інновація».

⁴ *Карпіловська Є. А.* Сучасна українська словотворчість та її відображення в неологічних словниках // *Вісн. Львів. ун-ту* : Сер. «Філологія».— 2004.— Вип. 34. Ч. 1.— С. 4; див. також: *Демська О. М.* Вступ до лексикографії : Навч. посіб. для студентів-філологів вищ. шк.— К.,

Є. А. Карпіловської, ширший за обсягом позначуваного поняття, ніж уже відомі терміни «словник нових слів та значень» або «словник неологізмів». Стосовно останніх двох термінів його можна розглядати як родовий, оскільки об'єктом опрацювання в неологічному словнику стають не лише нові лексеми, а й нові одиниці інших рівнів мовної системи: морфеми, фразеологічні одиниці, моделі творення окремих слів, словосполучень та речень, моделі розвитку семантики слова⁵. Тому в дослідженні лексикографічної фіксації результатів неофемінінного словотворення оперуватимемо поняттям «словник неологізмів».

Додавання нової лексичної одиниці до корпусу словника неологізмів, зазначає Я. Конопацька, свідчить про початковий етап інтеграції новоутворень у систему мови, оскільки такі словники фіксують актуальний стан лексики певного періоду й рееструють ті інновації, які вже стали надбанням певної кількості мовців. Водночас дотримання мовних норм не є вагомою характеристикою словника неологізмів. Його головне завдання — фіксування нових лексичних одиниць та особливостей їхнього вживання незалежно від того, чи мають вони потенціал для входження до складу загальнозживаної лексики⁶. Такі словники на загал покликані відображати стан та інтенсивність мовотворення, зокрема й фемінінного, окресленого періоду. Вони певним чином характеризують не тільки добу, а й носіїв і користувачів мови цієї доби. Інновації є не лише індикаторами змін, яких зазнає мовна система, але й індикаторами змін суспільства та суспільного мислення.

Завдання укладача неологічного словника — знайти якомога більше виявів нової української мовотворчості й зафіксувати їх як реальні факти слововживань. Найчастіше такі новотвори укладачі подають без словникових ремарок, що не суперечить ідеї укладання словника нової лексики. Зрозуміло, що словники інновацій не в змозі вповні відтворити потужність та глибину мовотворчих процесів: це зумовлено, з одного боку, значною кількістю інновацій у періоди бурхливих суспільних змін⁷ та їхньою відносно стійкою динамікою, з другого, — аспектуальним та суб'єктивним підходом укладачів неологічних словників до переліку реєстрових слів, що мають бути, на їхню думку, залученими до словника⁸. Поповнення лексикону в такі періоди відбувається постійно, а в українській мові на зламі тисячоліть цей процес проходить з особливою стрімкістю, тому словник інновацій уже в момент видання може не відбивати реального стану поповнення мови інноваціями.

Звернімося до лексикографічного засвідчення інновацій як результатів помітно форсованого сьогодні процесу фемінізації сучасного українського лексикону у словниках неологізмів, бо саме вони представляють «найзручнішу форму подан-

2010.— 265 с.; *Дзюбишина-Мельник Н. Я.* Відображення мовної картини світу в сучасному словнику // *Українське мовознавство*.— К., 2008.— Вип. 38.— С. 70–84; *Дубичинский В. В.* Основные принципы неогрфии // «*Slowa, slowa, slowa*»... w komunikacji językowej / Pod red. M. Grabskiej.— Gdańsk, 2000.— С. 61–68; *Котелова Н. З.* Первый опыт лексикографического описания русских неологизмов // *Новые слова и словари новых слов*.— Л., 1978.— С. 5–26; *Martincová O.* Obscná charakteristika lexikografického přístupu k neologizmům // *Słowotwórstwo. Nominacja* / Red. nauk. I. Ohnheiser.— Innsbruck ; Opole, 2003.— S. 34–39.

⁵ *Карпіловська Є. А.* Зазнач. праця.— С. 4.

⁶ *Конопацька Я.* Особливості інтеграції нових лексичних одиниць у систему мови // *Вісн. Львів. ун-ту*. : Сер. «Іноземні мови».— 2012.— Вип. 19.— С. 176.

⁷ За свідченням фахівців з неогрфії, кількість лексичних інновацій, зафіксованих у періодичній пресі протягом одного року, може становити десятки тисяч (*Котелова Н. З.* Зазнач. праця.— С. 18).

⁸ Одиничні слововживання можуть бути чи не бути залученими укладачами словників до маргінальної зони інновацій.

ня широкому загалу результатів професійної роботи мовознавців з лексиконом»⁹. Динаміка сучасного українського «жіночого» назовництва мала б стати для дослідників надійним матеріалом для теоретичного вивчення його будови та закономірностей функціонування. Проте результати аналізу лексикографічної фіксації фемінінних інновацій у словниках, виданих у незалежній Україні вже в ХХІ ст., свідчать про те, що більшість таких одиниць опиняється поза їхніми межами.

Словник Д. Мазурик «Нове в українській лексиці. Словник-довідник»¹⁰, до реєстру якого ввійшли нові слова, утворені в сучасній українській мові, нові слова, запозичені з інших мов, так звані «відносні неологізми» (слова, що вже ввійшли до орфографічних словників, але перша їх фіксація в лексикографічних виданнях 1994–2000 рр. засвідчує їхній статус неологізмів), слова, що оновилися семантично, функціонально чи стилістично, зокрема й іншомовного походження¹¹, забезпечений системою умовних позначень, що значно підвищує його цінність¹². Проте в реєстрі цього неологічного словника на 191 маскуліній номінант особи в генералізувальній функції припадає лише три неофемінативи: *міс*, *рукометниця* та *рухівка*¹³.

Словники новотворів української мови кінця ХХ — початку ХХІ ст.¹⁴ дають таку картину. У словнику, виданому 2002 р., маємо на 174 маскулінізми, що вилучені укладачами з періодичних, літературно-критичних, науково-популярних видань, художніх творів, засобів масової інформації, усного мовлення кінця ХХ ст., лише 10 фемінативів, з яких демаскулініними, за даними словника, слід вважати 6 (*завгоспша*¹⁵, *заручниця*, *мисткиня*¹⁶, *політикеса*, *протагоністка*, *шефіня*). Інші утворені як кодеривати, «черезкроково» або ж є дефемінінними (*дарівниця*, *краянка*, *екс-приятелька*, *радіошахрайка*). У словнику, виданому 2005 р. й зорієнтованому на початок ХХІ ст., на 245 маскулінізмів генералізувального типу припадає 21 неофемінатив демаскулінного типу (*адвокатеса*, *архітекторша*¹⁷, *богемниця*, *винищувачка*, *доцентиса*, *лідерка*, *блюстителька*, *протагоністка*, *філологіня*, *філософіня*, *ескімосиха* та ін.). Ще 19 одиниць утворено «черезкроковим» шляхом (*українізаторка*, *пробантка*, *тітчерка*, *богемниця*) і є прикладами дефемінінного, власне фемінінного словотворення чи утворені за аналогією до маскулінізмів (*соул-співачка*, *екс-віагрівка*, *бальзаківка*, *німфетка*, *костомийка*, *вічнолузальниця*, *віп-клієнтка*, *зваблювиця*, *кінокаксандра*, *шоу-вумениша*, *герл-френд*).

⁹ Карпіловська Є. А. Знач. праця.— С. 3.

¹⁰ Мазурик Д. Нове в українській лексиці : Словник-довідник.— Л., 2002.— 130 с.

¹¹ Там же.— С. 3.

¹² У словнику позначено нові слова (новотвори, семантичні неологізми, запозичену лексику), які вперше зафіксовані в ньому, семантичні неологізми, «відносні неологізми», актуалізовану лексику та слова, що перейшли до активного словника з пасивного і навпаки (Там же.— С. 4). У реєстрі словника використано також позначку *розм*.

¹³ Натомість номінанти *тінейджерка* та *реперка* (чоловічі кореляти до яких словник фіксує) нами виявлено ще в 2001 р. (див. газету «Хрещатик», 18.10.2001 та газету «Поступ», № 32(690), 24–25.02.2001).

¹⁴ Віняр Г. М., Шпачук Л. Р. Словник новотворів української мови кінця ХХ століття.— Кривий Ріг, 2002.— Вип. 2.— 180 с.; Словник новотворів української мови кінця ХХ — початку ХХІ століття / Упоряд. Г. М. Віняр, Л. Г. Шпачук.— Кривий Ріг, 2005.— 158 с.

¹⁵ Лише цей фемінатив у словнику подано з обмежувальною позначкою *розм*.

¹⁶ Слово *мисткиня* С. Караванський залучає до репресованих та занедбаних слів української лексики (*Караванський С. Секрети української мови*.— К., 1994.— С. 117). Водночас його фіксує Великий тлумачний словник сучасної української мови ще в першому виданні 2001 р.

¹⁷ В аналізованому Словнику новотворів української мови кінця ХХ — початку ХХІ століття фемінативи не забезпечені спеціальними позначками.

Словник «Нові слова та значення», виданий 2009 р.¹⁸, «уміщує нові слова та значення кінця ХХ — початку ХХІ ст., репрезентовані в українських засобах масової інформації»¹⁹. За даними аналізу його реєстру, на 254 маскулінізми, що пов'язані з «новими явищами суспільного та виробничого життя, розвитку науки, техніки, культури, новими рисами сучасного побуту»²⁰, припадає лише два фемінативи: *бізнес-леді* та *губернантка*, останній з яких є актуальною²¹.

Словник «Нові й актуалізовані слова та значення»²² вміщує словникові матеріали 2002–2010 рр., нараховує 15500 нових слів та словосполучень, серед яких маємо лише 11 фемінативів²³: *б'ютівка*, *вбивниця* рідко, *вибраниця* рідко, *екс-прем'єрка* розм., *настоятелька* церк., *нашоукраїнка*, *однодумка*, *очільниця*, *регіоналка*, *саночниця*, *синтетичка*.

О. А. Стишов у Словопоказчику використаних слів як частині монографії «Українська лексика кінця ХХ століття» наводить поряд із 504-ма номінантами маскулінного типу лише 30 фемінізованих або фемінінних найменувань (*принадниця*, *реперша*, *ритуальниця*, *рухівка*, *спонсорка*, *стриптизерка*, *фанатка*, *грандеса*, *критикеса*, *мажоритаристка*, *державниця*, *наркокур'єрка* тощо), що становить близько 6 % від загальної кількості родо-особових назв, засвідчених у «Словопоказчику»²⁴.

Словник «Словотворчість незалежної України 1991–2011»²⁵, виданий А. М. Нелюбою 2012 р.²⁶, найбільш повно з-поміж інших наявних сьогодні словників неологізмів відображає процеси фемінізації в мовленні незалежної України. На 795 маскулінних найменувань маємо тут 156 фемінізованих найменувань жінки (*бійчиня*, *військовичка*, *свожайня*, *єпископиня*, *монтажерка*, *пілоткиня*, *упівка*, *гастроентерологиня*, *проштрафлениця*, *суржиконосиця*, *запитальниця*, *заюлістка*, *деканка*, *європка*, *камасутріанка*, *кінокритикиня* тощо), що становить близько 20% від загальної кількості родо-особових назв. Цікаво, що у своїх

¹⁸ Нові слова та значення : Словник / Укл. Л. В. Туровська, Л. М. Василькова.— К., 2009.— 271 с.

¹⁹ Див. видавничу сторінку словника.

²⁰ Передмова // Нові слова та значення...— С. 3.

²¹ Черникова Н. В. Актуальные концепты и их лексические репрезентанты // Филол. науки.— 2007.— № 6.— С. 72. Додамо: пошукова система Google засвідчує вживання ще задовго до 2009-го (року видання словника) фемінативів, чоловічі відповідники до яких словником зафіксовані (*сенаторка* — листопад 2007; *гастарбайтерка* — лютий 2008; *речниця* — листопад 2007; *гастролерка* — червень 2008; *ксенофобка* — січень 2008; *магістрантка* — травень 2007; *сноубордистка* — березень 2008; *самостійниця* — червень 2008 тощо). З яких причин укладачі словника обійшли увагою ці нові найменування особи жіночої статі, не зрозуміло.

²² Нові й актуалізовані слова та значення : Словникові матеріали 2002–2010: 1550 слів і словосполук / Уклад. В. О. Балог та ін.— К., 2010.— 280 с.

²³ У цьому словнику реєстрові одиниці в разі необхідності забезпечені словниковими ремарками.

²⁴ Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття // На матеріалі мови засобів масової інформації.— 2-е вид.— К., 2005.— С. 338–387.

²⁵ Словотворчість незалежної України. 1991–2011 : Словник / Уклад. А. Нелюба.— Х., 2012.— 608 с.

²⁶ У дослідженні окремо не аналізуємо попередні лексикографічні праці А. М. Нелюби, присвячені інноваціям в українській мові новітньої доби (*Нелюба А. М. Лексико-словотвірні інновації (1983–2003) : Словник.— Х., 2004.— 136 с.; Нелюба А. М., Нелюба С. М. Лексико-словотвірні інновації (2004–2006) : Словник.— Х., 2007.— 144 с.; Лексико-словотвірні інновації (2007) : Словник / За ред. А. Нелюби.— Х., 2009.— 172 с.; Нелюба А. М. Лексико-словотвірні інновації (2008–2009) : Словник.— Х., 2010.— 116 с.*), оскільки їхні матеріали природно ввійшли до останньої в часі лексикографічної праці «Словотворчість незалежної України».

працях, присвячених фемінінному словотворенню²⁷, А. М. Нелюба використовує ширшу палітру фемінінних інновацій, ніж їх засвідчує словник, проте 20 фемінітивів, що подаються як приклади в зазначених статтях, до свого словника не залучає (*ловчиня, полковниця, топографиня, державниця, мажоритаристка, бракописка, педикюрниця, панкушниця, матріархиня, гімнастерка, чемпіонеса, динамістка* тощо). Крім того, у словнику А. М. Нелюби наведено лише принагідно варіантні номінації: *борчиня — борчиха, водійка — водійчиня, вождиня — вождыха — вождиця; піаристка — піарниця, політикеса — політичка — політиkinя; детективістка — детективниця*²⁸.

Аналіз реєстрових матеріалів аналізованого словника дає змогу визначити хоча б приблизне співвідношення відмаскулілних дериватів, кодериватів та фемінітивів, утворених «черезкроковим» шляхом, в українській мові в період з 1991 по 2011 роки. Дериватів, утворених шляхом моції (*деканка, пасторка, початківниця, пілоткиня, редакторка, психіаторка, логопедка, мовчиня, знавчиня, нащадкиня, консулка* тощо), словник засвідчує 102, з них 3 можуть мати і подвійну мотивацію (номінанти *політикеса, політичка, політиkinя*, на думку А. М. Нелюби, можна вважати і кодериватами, утвореними від *політика*²⁹), фемінітив *піарниця* може кваліфікуватися як такий, що утворений «черезкроково». Подвійну мотивацію укладач словника фіксує в 12 фемінітивів: *анатоминя* (кодеривація від *антом* і *анатомія*), *гастроентерологиня* (*гастроентеролог* і *гастроентерологія*), *державотвориця* (*державотворець* і *державу творити*), *йогиня* (*йог* і *йога*), *перформерка* (*перформер* і *перформенс*), *саснтологиня* (*саснтолог* і *саснтологія*); 42 одиниці кваліфіковано як такі, що є результатом «черезкрокового» словотворення *піаристка* (від *піар*), *електоратка* (від *електорат*), *правдописка* (від *правду писати*), *профанаторка* (від *профанація*, минаючи потенційний маскулінізм «профанатор»)³⁰, *синхроністка* (від *синхронне плавання*, минаючи «синхроніст»), *дебаторка* (від *дебати*, минаючи «деба-

²⁷ Див.: Нелюба А. М. «Гендерна лінгвістика» і малопродуктивні словотворчі засоби // Лінгвістика : Зб. наук. праць.— Луганськ, 2011.— № 1.— С. 135–141; Нелюба А. М. Інноваційні зрушення й тенденції в українському жіночому словотворі // Лінгвістика : Зб. наук. праць.— Луганськ, 2011.— № 2.— С. 49–59.

²⁸ З невідомих причин укладач словника вилучив з реєстру й варіантні фемінітиви, що подані як приклади у двох його зазначених вище працях з 2011 року, присвячених фемінінному словотворенню (Нелюба А. М. «Гендерна» лінгвістика...— С. 135–141; Нелюба А. М. Інноваційні зрушення...— С. 49–59) : *кінокритикиня — кінокритикеса, продавчиня — продавчиха, моржниця — моржиха, бомжниця — бомжиха, водійка — водійчиня, держспосадовиця — держспосадовка, майданеса — майданниця, литвинівка — литвинівна*. Подібних варіантних номінантів-фемінітивів нами виявлено значно більше (пор., наприклад, *професорка — професориня — професориця — професореса — професориса — професориша — професорша; міністра — міністерка — міністреса — міністерша; мовознавка — мовознавиця — мовознавчиня; прозаїкиня — прозаїчка — прозаїця* тощо). Про конкурування словотвірних фемінітивів детальніше див.: Архангельська А. Систематизований покажчик слововживань неологізмів-фемінітивів в українському мовленні кінця ХХ — початку ХХІ століть // Неологічні назви осіб у сучасних слов'янських мовах.— Рівне ; Оломоуць, 2011.— С. 188–243; Архангельська А. Неофемінітиви як «гра за правилами порушення відомих правил» і проблеми перекладу // Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія» : Сер. «Філологічна».— Острого, 2013.— Вип. 36.— С. 293–297; Архангельська А. Жінка і політика: нове в новому українському назовництві // *Rossica Olomucensia*.— 2013.— Vol. 52. N 1.— С. 5–11.

²⁹ Пор. думку Г. М. Віняр, Л. Р. Шпачук про демаскуліністність цього неофемінітива: *політикеса* — політик + *еса* (Віняр Г. М., Шпачук Л. Р. Словник новотворів української мови кінця ХХ століття...— С. 146).

³⁰ Пропущену ланку (не зматеріалізовану або дотепер не зафіксовану) А. М. Нелюба подає в лапках (Словотворчість незалежної України...— С. 6).

тор»), *майданниця* (від *Майдан*, минаючи «майданник»), *проштрафлениця* (від *проштрафитися*, минаючи «проштрафленик»); *крамознавиця* (від *крам знати*, минаючи «крамознавець») тощо. Зафіксовано у словнику й окремі випадки дефемінінного словотворення: *екс-голови́ха* (екс + *голови́ха*), *екс-опозиціонерка* (екс + *опозиціонерка*), *самообранка* (само + *обранка*), *невситимка* (*невситима жінка*), *міска* (*міс*), *суперкрасуня* (супер + *красуня*), *омбудсвуменка* (потенційно *омбудсвумен та омбудсмен*), проте перші три з наведених прикладів могли б кваліфікуватися і як демаскуліні найменування жінки (пор.: *екс-голова*, *екс-опозиціонер*, *самообранець*)³¹.

Торкаючись питань утворення назв осіб жіночої статі, А. М. Нелюба цілком слушно зазначає, що «черезкроковий словотвір здавна притаманний українській мові»³², проте далі висловлює твердження (чи припущення?) про те, що «частина дериватів свідчить про *формування* (чи *сформованість*?) (курсив наш.— А. А.) нових явищ: формант приєднують не до іменника-назви особи чоловічого роду — в українській мові таких не існує» (пор. *балотуватися* → *балотеса*)³³, а також: «можна стверджувати, що в українській жіночій деривації творення назв жінок не від назв чоловіків, а безпосередньо від назв дій, ознак, предметів і т. ін., вже є *нормативним* (курсив наш.— А. А.). У таких та інших словотвірних процесах водночас убачаємо зростання тенденції до унезалежнення жіночого словотворення від чоловічого (своєрідна словотвірна емансипація — не плутати з фемінізацією) і *хибності постулату про жіночі словотворчі засоби як засоби модифікаційні*» (курсив наш.— А. А.)³⁴. Такі висновки, зроблені на підставі проаналізованих у статтях А. М. Нелюби прикладів³⁵ «черезкрокового» словотворення і кодеривації, що можуть бути потрактовані й по-іншому (пор. по-

³¹ Питання про співвідношення демаскуліності і кодеривації у слов'янському мовознавстві й до сьогодні не має однозначного вирішення (див. праці Л. А. Булаховського, І. І. Ковалика, І. І. Фекети, І. А. Мельчука, А. К. Смольської та ін.). Проте пригадаймо заувагу М. Докуліла, який переконливо доводить, що при визначенні походності того чи іншого слова (зокрема й фемінатива) треба брати до уваги як семантичну, так і формальну узгодженість («міру фонетичної відповідності» між твірною і похідною основами). Як приклад учений наводить *mladik* ← *mladice* ← (*mlady*). Особовий іменик *mladice*, за М. Докулілом, виявляється ближчим за семантикою до іменника *mladik*, ніж до прикметника *mlady*, оскільки з іменником *mladik* його об'єднує спільна риса — «молода людина»; відповідно на підставі близькості семантики всі жіночі особові найменування, що мають чоловічі відповідники, виявляються ближчими саме до цих чоловічих найменувань, ніж до інших мотивувальних слів (*Dokulil M. Tvoření slov v češtině.— Praha, 1962.— С. 11*).

³² *Нелюба А.* Обмежувачі у словотвірних процесах: проблеми відмежування й типологізації // *Мовознавчий вісник* : 36. наук. праць на пошану проф. К. Городенської з нагоди її 60-річчя.— Черкаси, 2009.— Вип. 8.— С. 164.

³³ *Нелюба А. М.* «Гендерна» лінгвістика...— С. 140.

³⁴ *Нелюба А. М.* Інноваційні зрушення...— С. 55.

³⁵ Сам А. М. Нелюба визнає, що «джерельна база цієї й попередньої (*Нелюба А. М.* «Гендерна лінгвістика»...— С. 135–141) статей не є вичерпною» (*Нелюба А. М.* Інноваційні зрушення...— С. 53). Як уже зазначалося, у словнику «Словотворчість незалежної України» нами виявлено 156 фемінізованих найменувань жінки, ще 20 вилучено зі статей А. М. Нелюби з 2011 р., проте ми в тому ж 2011 р. виявили 256 неофемінативів, підтверджених конкретними прикладами слововживань (*Архангельська А.* Систематизований покажчик слововживань неологізмів-фемінативів в українському мовленні кінця ХХ — початку ХХІ століть // *Неологічні назви осіб у сучасних слов'янських мовах.— Рівне ; Оломоуць, 2011.— С. 188–243*). Варіанти словотвірних найменувань жінки в «Систематизованому покажчику слововживань неологізмів-фемінативів в українському мовленні кінця ХХ — початку ХХІ століть» подано як окремі слова, адже тут ідеться не про словотвірні дублети (що є виявами не словотвірної економії, а надлишковості), а про конкурування номінацій, які повинні були б мати хоч якісь семантичні чи стилістичні відмінності. Сьогодні в нашій картотеці таких прикладів близько трьохсот.

літичка ← політик «жінка-політик» і політичка ← політика «жінка, яка займається політикою», *лижкня* ← *лижі* «жінка, яка бігає на лижах (про спортсменку)» тощо³⁶), видаються нам недостатньо аргументованими.

Ставлення до явища словотвірної фемінізації та його результатів в українському суспільстві та науковій спільноті далеке від однозначного. З одного боку, маємо шире переконання в тому, що фемінізація — «український прорив» у націоналізації нашої мови, «відроджена категорія», що це — «оприявлення прихованих внутрішніх ресурсів та можливостей номінації, притаманних українській мові»³⁷, які тривалий час зазнавали диктату з боку норми російської мови³⁸, загалом факт беззаперечно позитивний³⁹ і нашій мові лише на користь⁴⁰. З другого боку, — це «ламання мови», «накидання мові невластивих їй мертвонароджених форм, які ніколи не приживуться»⁴¹, і що це іде їй на шкоду: «Та мова, яку нам сьогодні пропагують ЗМІ — не є українська! Європа, Ешпанія, ноу-гау, метра, автівка, ріжне (замість — різне), етер, Атени (замість — Афіни), *послиня*, *продавчиня* (курсив наш. — А. А.), гвинтокрил (як і гелікоп-

³⁶ Незрозумілим залишається і те, чому фемінатив *гастроентерологиня* має, за А. М. Нелюбою, подвійну мотивацію: *гастроентерологиня* ← *гастроентеролог* і *гастроентерологія* «жінка-гастроентеролог; жінка, яка займається гастроентерологією», бо з ілюстрації *Інна Павлик* — *лікарка-гастроентерологиня* ніяк не випливає значення «займається гастроентерологією як лікар нетрадиційної медицини або взагалі як нефахівець». Те саме стосується й фемінатива *політичкня* ← *політик* і *політика* «жінка-політик; жінка, яка знається на політиці» (приклад, наведений А. М. Нелюбою: «Дочка моделі Влади Литовченко дебютувала з сином політиціні Кужель»), у той час як *політикеса* ← *політик*, за даними аналізованого словника, — лише «жінка-політик» (приклад: «Якийсь професор, що приїздив до нас на лижах і в окулярах, розповідав про психоаналіз, лібідо, сублимацію, гіперкомпенсацію й інші нечувані речі, які стосуються цієї політикеси»). Чому в першому прикладі маємо семантичне розширення «жінка, яка знається на політиці», а в другому — ні? Що дає укладачеві словника підстави для такого висновку? Натомість номінант *наркологиня*, *неврологиня*, *педіатриня*, *психоаналітичкня* укладачем словника залучено до демаскулінного словотворення (*наркологиня* ← *нарколог* «жінка-нарколог»; *неврологиня* ← *невролог* «жінка-невролог»; *педіатриня* ← *педіатр* «жінка-педіатр»; *психоаналітичкня* ← *психоаналітик* «жінка-психоаналітик»), хоча психоаналітиком теж у сучасних умовах може бути нефахівець).

³⁷ Словотворчість незалежної України... — С. 3.

³⁸ *Нелюба А. М.* «Гендерна лінгвістика»... — С. 135–136.

³⁹ *Гінзбург М.* Гендерні особливості української мови, на які треба зважати // Українознавчий альманах. — К.; Мелітополь, 2012. — Вип. 9. — С. 75–83; *Нелюба А. М.* «Гендерна лінгвістика»... — С. 135–141; *Нелюба А. М.* Інноваційні зрушення... — С. 49–59; *Пузыренко Я.* Маскулінізація як фактор впливу на агентивно-професійно-номінаційну жіночність // *Kalba, diskursas, kultūra: problemos ir sprendimai* : Матеріали междунар. науч. конф. «Человек в пространстве языка». — Каунас, 2008. — С. 219–225; *Федурко М.* Словотвірна морфологія українських фемінативів у лінгвокультурологічному аспекті // Відображення історії та культури народу у словотворенні. — К., 2010. — С. 433–442; *Чистяк О. О.* Сексизм у мові: лексико-граматичний аспект (на матеріалі німецько- та україномовного художніх дискурсів) // *Наук. вісн. Вінн. нац. ун-ту.* — Вінниця, 2010. — Вип. 7. — С. 290–295; *Дмитрієва М.* Чи є чесна жінка чесною людиною? // *Гендер і культура* : 36. статей / Упоряд. В. Агеєва, С. Аксамитна. — К., 2001. — С. 185–191.

⁴⁰ Загалом суфіксальний спосіб творення назв жіночих професій не має перешкод, поширений у живому спілкуванні, де в традиційному патріархальному дискурсі важливим є підкреслене розмежування жіночого і чоловічого. За винятком окремих слів, у яких відповідний суфікс змінює лексичне значення (*друкар* — *друкарка*, *секретар* — *секретарка*), та важких для вимови закінчень (*драматург*, *педіатр*, *психіатр*), його можна вважати універсальним і прагнути поширювати на ті назви, які раніше вживалися виключно в чоловічому граматичному роді (*директорка*, *мовознавиця*, *металургиня* тощо) (Назви професій жінок в українській мові. — <http://ua-etymology.livejournal.com/288080.html?thread=4047696&mode=reply> [доступ 01.05.2013])

⁴¹ *Ткаченко К.* За рівність у мові та за її межами // *Спільне*. Журнал соціальної критики. 01.04.2011. — <http://commons.com.ua/?p=10464> [доступ 20.05.2014].

тер!),... — це моя рідна, співуча мова? Ні! Це цинічне знуцання з неї!» (Патріотизм. Форум.— <http://war.school5.borda.ru/>), «По правді кажучи, я таки дійсно не сприймаю за взірць для сучасної мови західноукраїнську пресу та словники 1920–30-х років. Особливо не сприймаю аргументів типу “тоді все було правильно, а зараз — ні”. А із *членкинею* і *філологинею* приблизно та ж сама історія, що і з *генералкою* виходить. Щойно спав на думку ще один варіант — *генералиця*. *Члениця*... *Академиця* (*академкиня*) ... Можна, звичайно, казати, що це все кляті москалі винні — перервали такий “розвиток” і через це ми позбавлені таких милозвучних слів» (Форум СЛОВНИКа.ua.— <http://forum.slovnika.ua/index.php>).

Сумніви у вдалості мовних одиниць на зразок *біоложка*, *первачка*, *бігунка*, *скудельниця*, *рукоменція* ⁴² висловлюють А. Загнітко, О. Тараненко, О. Пода, О. Стишов: такі новотвори не лише викликають певні негативні асоціації, але й не можуть бути визнані вдалими ні за своїм фонетичним та структурним складом, ні за стилізованими та стилістичними особливостями, тому більшість із них навряд чи стане загальноновживаними і нормативними в українській мові ⁴³. Інші дослідники акцентують увагу лише на незвичності форми одиниць на зразок *політикеса*, *агентеса*, *критикеса*, *філологиня*, *геологиня* ⁴⁴. «*Фотографиня* — незвично, але відповідає законам українського словотворення, і до цього слова можна звикнути, — переконує читачів у своєму блозі О. Пономарів ⁴⁵.

Факт наявності в новоствореного фемінатива, на відміну від його чоловічого корелята, відчутних прагмасемантичних та стилістичних нарощень визнають і дослідники процесу фемінізації, що схиляються як до позитивної, так і до критичної його оцінки ⁴⁶, і викладачі української мови, і звичайні небайдужі користувачі мовою: «Ось ви заходите в школу, відчиняєте двері кабінету директора, а там за столом — жінка. І хоча є слова *директорша*, *директорка*, *директриса*, ви називаєте її лексемою чоловічого роду — *директор*, бо ті назви здаються вам грубими, образливими. Як і *редактриса*, *критикеса*. А утворіть жіночий рід професій *пілот*, *електрик*, *вівчар*, *водій*. Спробували? Отож-бо. Не все так просто» (Б. Рогоза).

Інтерпретація й оцінка сучасної форсованої фемінізації маскулінізмів з нормативно-системного та соціолінгвістичного погляду виявляє істотні розбіжності, оскільки перший спирається на організм мови, другий — на актуальні проблеми комунікації та громадську думку про мовне явище ⁴⁷. Усвідомлюючи, що

⁴² Серед прикладів, що їх наводять учені, маємо й факти семантичної деривації неофемінативів.

⁴³ Стишов А. Актуалізована лексика в сучасній українській та російській мовах // Проблеми зіставної семантики. — К., 2009. — С. 157.

⁴⁴ Карпіловська Є. А. Неузале словотворення: правила «три без правил» // Вісн. Київ. нац. лінгв. ун-ту. : Сер. «Філологія». — 2005. — № 1. — С. 106–117.

⁴⁵ Пономарів О. «Фотографиня» — незвично. Але по-українськи. — <http://www.bbc.co.uk/blogs/ukrainian/ponomarov/2011/05-----2.html> [доступ 26.05.2011].

⁴⁶ Тараненко О. О. Принцип андроцентризму в системі мовних координат і сучасний гендерний рух // Мовознавство. — 2005. — № 1. — С. 5.; Стишов О. Номінація осіб у сучасній українській мові (на матеріалі дискурсу ЗМІ) // Мовознавство. — 2013. — № 1. — С. 28; Навальна М. Динаміка лексики української періодики початку ХХІ ст. — К., 2011. — С. 187, 193; Брус М. Фемінітиви української мови в переплетенні давніх і сучасних тенденцій // Вісн. Львів. ун-ту : Сер. «Філологія». — 2009. — Вип. 46. — Ч. 1. — С. 65; Федурко М. Словотвірна морфологія... — С. 435; Пузиренко Я. До проблеми номінації осіб жіночої статі в українській мові (гендерний аспект) // Наук. зап. Нац. ун-ту «Києво-могилянська академія». — К., 2001. — Т. 18. — С. 39; Пузиренко Я. В. Агентивно-професійні назви осіб жіночої статі в лексикографічному описі та узусі : Автореф. дис. ... канд. філол. наук. — К., 2005. — 21 с.

⁴⁷ Погляди дослідників щодо врахування думки колективу мовців — «голосу народу» — у питаннях нормування мови теж далекі від одностайних. Скажімо, у чеському суспільстві,

дослідження, зорієнтоване на пріоритет мови, сприймає людину та її ставлення до мови як чинник вторинний, ми все ж удалися до вивчення суспільної думки щодо традиційних маскулінних та новітніх фемінізованих назв особи жіночої статі в актуальному українському мовленні. Опитування свідомо було проведене головним чином серед студентів вищих навчальних закладів західного, центрального і східного регіонів України (вік респондентів від 18 до 25 років), оскільки саме студентська молодь є найвідкритішою до подібного роду мовних змін⁴⁸. Загальна кількість опитаних студентів — 552 особи (далі — студенти). Окремі групи респондентів становлять слухачі Національної академії державного управління при Президентові України м. Києва (НАДУ) — державні службовці (36 осіб; далі — державні службовці) та представники різних вікових категорій, серед яких — викладачі ВНЗ, вчителі, журналісти, підприємці тощо (88 осіб; далі — інші). Загалом в анкетуванні взяли участь 676 респондентів.

Анкетування мало на меті виявити та узагальнити громадську думку щодо доцільності функціонування в українському мовленні новітніх фемінітивів (назв осіб жіночої статі за професією, родом діяльності, соціальним статусом то-

відомому своїми стійкими демократичними традиціями, мовознавці з цього приводу кардинально розходяться в поглядах. У одній із своїх праць А. Єдлічка зазначає, що рішення в такому разі слід пов'язувати із специфікою конкретних мовних ситуацій, урахуванням узагальненого ставлення лінгвістів (лише в окремих випадках — ширшого кола освіченої частини суспільства) щодо даної мовної реальності, особливо з погляду її зв'язку з мовною культурою (*Jedlička A. Vývojové procesy a synchronní dynamika jazyka v konfrontačním osvětlení // Jazykověd. časopis.*— R. 32.— 1981.— S. 112). Натомість В. Цврчек обстоює прямо протилежну думку, розвиваючи концепцію мінімальної мовної інтервенції: мовне дослідження має спиратися виключно на об'єктивну реальність мови; лінгвіст повинен повністю дистанціюватися від непрофесійної думки користувачів мовою і громадської думки як такої (*Cvrček V. Regulace jazyka a Koncept minimální intervence.*— Praha, 2009.— S. 34). На переконання Ф. Данеша, С. Чмейрковой та ін., дослідник обов'язково повинен урахувати сприйняття (*vnímání jazyka*) та відчуття мови самими мовцями (*prožívání jazyka*), такий підхід має майбутнє (*Daneš F. Dialektické tendence ve vývoji spisovných jazyků // Jazyk a text. Výbor z lingvistického díla F. Daneše I.*— Praha, 1999.— Č. 2.— S. 254; *Čmejrková S. Postoje k jazyku: výzkumu a interpretace // Užívání a prožívání jazyka. K 90. narozeninám F. Daneše.* — Praha, 2010.— S. 297). Водночас у чеському суспільстві, що розуміє демократію як дискусію, сформувалося стійке уявлення про те, що розмірковувати й писати на теми мови може будь-хто, не переобтяжуючи себе необхідністю мати елементарні знання та як слід розібратися в питанні, а це не може не хвилувати і мовознавців, і освічену громадськість: дискусії з приводу фемінізації прізвищ жінки в чеському суспільстві не вщухають і до сьогодні (*Stránský J. Harašení // Lidové noviny*, 19.08.1995; *Kraus J. Přechylování není harašení // Lidové noviny*, 28.8.1995; *Šilhánová I. O přechylování a přívlastňování // Lidové noviny* [07.09.2006]; *Povolný D. Genderová korektnost v jazyce.*— <http://info.nuni.cz/> [доступ 23.04.2010]; *Majer V. Jak to bude s paní Schwarz a s panem Schwarzem // Československé listy*, 07.08.2000; *Kučera P. Chcete jméno bez -ová? Buďte Eskymačkou! // Lidové noviny*, 03.08.2011; *Kolář B. Problémy s -ová // Hanácké noviny*, 08.02.1996; *Flemrová A. Ztraceni v překladu. Přechýlit, či odchýlit? // Lidové noviny* [16.06.2007].

⁴⁸ Серед опитаних були студенти різних, головним чином гуманітарних, спеціальностей Львівського національного університету ім. І. Франка (ЛНУ/Фр.), Національного університету «Львівська політехніка» (НУЛП), Рівненського державного гуманітарного університету (РДУ), Рівненського інституту слов'янознавства (РІС), Національного університету «Острозька академія» (НаУОА), Київського національного університету ім. Т. Шевченка (КНУ), Житомирського державного університету ім. І. Франка (ЖДУ/Фр.), Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Короленка (ПНПУ), Луганського національного університету ім. Т. Шевченка (ЛНУ/Шевч.) та слухачі Національної академії державного управління при Президентові України (НАДУ). Висловлюємо щирю подяку за сприяння і допомогу в проведенні анкетування Біловус Г. Г., Левченко О. П., Степановій О. І., Бісовецькій Л. А., Гонгалю В. С., Янчук К. О. та Мокляк О. І., Даниленко Л. І., Плотницькій І. М., Мілевій І. В., Баландіній Н. Ф. та всім тим, хто взяв у ньому участь.

що), не зафіксованих у сучасних тлумачних словниках, а також виявити можливі відмінності у ставленні до фемінізації статусних найменувань особи представників різних регіонів України (західного, центрального, східного) та осіб чоловічої і жіночої статі зокрема. Анкета була анонімною, респондентам пропонувалося вказати лише стать, вік та місце навчання (для студентів) або професію (для інших категорій опитуваних). На жаль, розподіл респондентів за статтю виявився з незалежних від нас причин нерівномірним — навіть на негуманітарних та деяких гуманітарних спеціальностях вишів (математика, прикладна лінгвістика, фізична культура тощо), де мали б бути активно представлені чоловіки, студенток виявилось значно більше, ніж студентів: 450 осіб жіночої статі проти 102 осіб чоловічої. Не є цілком рівноцінним і співвідношення кількості опитаних за регіонами: західний регіон — 293 студентки та 75 студентів, центральний регіон (з урахуванням групи слухачів НАДУ; усі 36 — жінки) — 111 осіб жіночої статі та 6 осіб чоловічої, східний регіон — 82 особи жіночої статі та 21 особа чоловічої статі. Кількісно вираженішим виявилось співвідношення за статтю в групі інші — 52 жінки та 36 чоловіків. Усвідомлюючи наявність «вразливих місць» у здійсненому анкетуванні (і попри слушну загальну кількість респондентів — 676 осіб), не вдаватимемося до категоричних висновків: дозволимо собі лише узагальнення його результатів⁴⁹.

На перше запитання анкети «Чи вважаєте Ви, що в новій українській мові жінка також має мати спеціальне жіноче найменування за посадою, родом діяльності, соціальним статусом (*хірургиня, продавчиня, фотографиня, професореса, політоложка, теоретикиня, соціологиня, мовознавка, мовкиня* тощо)?»⁵⁰ реакції були такими. Студенти західного регіону: «так» — 22,5 % жін. та 16 % чол., «ні» — 69 % жін. та 77,3 % чол., «не визначилися» — 8,5 % жін. та 6,7 % чол.; центрального: «так» — 17,3 % жін. та 0 % чол., «ні» — 79 % жін. та 100 % чол., «не визначилися» — 4 % жін. та 0 % чол.; східного: «так» — 6 % жін. та 9,5 % чол., «ні» — 91,5 % жін. та 90,5 % чол., «не визначилися» — 2,5 % жін. та 0 % чол. Державні службовці: «так» — жодної позитивної реакції, «ні» — 100 % жін., «не визначилися» — жодної позитивної реакції. Інші: «так» — 21 % жін. та 8,3 % чол., «ні» — 71 % жін. та 78 % чол., «не визначилися» — 8 % жін. та 14 % чол.

Як бачимо, саме західний регіон показав найвищий відсоток як позитивного ставлення до фемінізованих статусних найменувань жінки, так і невизначеності щодо потреби в них. Найбільше респондентів-студентів, які не бачать необхідності в таких найменуваннях, — на сході України; серед державних службовців тут маємо стовідсотковий показник. Загалом із 676 опитаних 95 жінок (18 %) та 17 чоловіків (12 %) вважають, що жінка повинна мати спеціальне фемінізоване найменування, 409 жінок (76 %) та 111 чоловіків (80,5 %) — що в ньому немає необхідності, «не визначилися» — 34 (6 %) і 10 (7,5 %) респондентів відповідно.

На друге запитання анкети «У сучасному українському мовленні (особливо в засобах масової інформації) широкоживаними є фемінативи *нардепка, політо-*

⁴⁹ Таблиці та схеми, що відображають результати опитування, виявилися надто громіздкими, щоб їх пропонувати в цій статті, тому вважаємо за доцільне проаналізувати результати анкетування в описовому вигляді. Детальний аналіз результатів цього експерименту буде представлено в монографії «Жінка в новому українському лексиконі: лінгво-екологічний вимір», яку плануємо видати 2014 р. в Університеті ім. Ф. Палацького в Оломоуці (Чехія).

⁵⁰ Питання передбачало лише одну відповідь: «так», «ні», «не визначився» («не визначилася»).

логиня, професориня, продавчиня, філософка, фотографеса, керманичка тощо. Чим, на Вашу думку, викликана їх поява?»⁵¹ відповіді були такими

1. Прагненням жінок до рівноправ'я з чоловіками пояснюють появу таких фемінативів студенти в західному регіоні — 38 % жін. та 39 % чол., у центральному — 25 % жін. та 17 % чол., у східному — 37 % жін. та 37 % чол.; державні службовці — 25 % респонденток; у категорії інші — 17 % жін. і 5 % чол.

2. Особливою повагою до жінки в українському суспільстві: студенти в західному регіоні — 9 % жін. і 11 % чол., у центрі — 9 % жін. і 17 % чол., у східному регіоні — 7 % жін. і 21 % чол.; державні службовці — 5 %; інші — 8 % жін. і 0 % чол.

3. Дерусифікацією або націоналізацією української мови (необхідністю звільнення від негативного впливу норм російської мови): студенти західного регіону 19 % жін. і 15 % чол., центрального — 17 % жін. і 34 % чол., східного — 18 % жін. і 21 % чол.; держслужбовці — 53 %; інші — 27 % жін. і 39 % чол.

4. Модою на вживання таких назв у публічному мовленні: студенти західного регіону — 44 % жін. і 37 % чол., центрального — 60 % жін. і 51 % чол., східного — 48 % жін. і 37 % чол.; держслужбовці — 56 %; інші — 58 % жін., 62 % чол.

За результатами опитування переважна більшість вважає появу таких найменувань жінки даниною моді на їх уживання в публічному мовленні (263 жін. — 49 % та 60 чол. — 43,5 %). На другому за значущістю місці для студентів стало прагнення жінок до рівноправ'я (144 жін. — 32 % та 37 чол. — 36 %), у той час як для держслужбовців (19 жін. — 53 %) та інших (14 жін. — 39 % та 14 чол. — 39 %) таким чинником стала дерусифікація. На останньому місці за мірою важливості чинника опинилася в усіх групах опитаних особлива повага до жінки в українському суспільстві.

На третє запитання «Як Ви ставитеся до активного вживання таких назв особи жіночої статі в сучасному українському мовленні?»⁵² респонденти відповідали так.

Студенти в західному регіоні: «цілком позитивно» — 10 % жін. і 12 % чол.; «скоріше позитивно» — 29 % жін. і 25 % чол.; «цілком негативно» — 9 % жін. і 24 % чол.; «скоріше негативно» — 42 % жін. і 28 % чол.; «не визначилися» — 11 % жін. та 11 % чол. У центральному регіоні: «цілком позитивно» — 5 % жін. і 0 % чол.; «скоріше позитивно» — 19 % жінок і 0 % чол.; «цілком негативно» — 8 % жін. і 34 % чол.; «скоріше негативно» — 55 % жінок та 66 % чол.; «не визначилися» — 14 % жінок та 0 % чол. У східному регіоні ставляться до явища «цілком позитивно» — 6 % жін. та 0 % чол.; «скоріше позитивно» — 10 % жін. і 19 % чол.; «цілком негативно» — 24 % жін. і 5 % чол.; «скоріше негативно» — 54 % і 77 % чол.; «не визначилися» — 6 % жін. і 0 % чол. Державні службовці: «цілком позитивно» — 5,5 %; «скоріше позитивно» — 8 %; «цілком негативно» — 17 %; «скоріше негативно» — 44,5 %; «не визначилися» — 25 %. Категорія інші: «цілком позитивно» — 10 % жін. і 5,5 % чол.; «скоріше позитивно» — 17 % жін. і 17 % чол.; «цілком негативно» — 17 % жін. і 30 % чол.; «скоріше негативно» — 40 % жін. і 39 % чол.; «не визначилися» — 15 % жін. і 8 % чол.

За отриманими даними, респонденти ставляться до активного вживання новітніх фемінізованих назв жінки переважно негативно: серед студентів реакції «цілком негативно» й «скоріше негативно» становлять 58 % серед жінок і 61 % серед чоловіків; у держслужбовців ця частка становить 61 %, у категорії інші — 58 % жін. і 69 % чол. Загалом позитивно («цілком позитивно» й «скоріше позитивно»)

⁵¹ Відповідь на це запитання потенційно передбачала можливість одночасно кількох реакцій з боку респондента.

⁵² Питання передбачало лише одну відповідь.

тивно») ставляться до вживання неофемінативів серед студентів 33 % жін. та 31 % чол. Найвищий відсоток загального позитивного ставлення до таких одиниць виявив аналіз анкет студентів НУЛП — 61 % жін. і 66 % чол., найнижчий — студенток ПНПУ (10 %). Найбільшу частку студентів, які «не визначилися» зі ставленням до цього явища, показав ЛНУ/Ф (21,5 % жін. і 14 % чол.), найбільшу кількість студенток — РІС (23 %). У державних службовців загальне позитивне ставлення зафіксоване загалом у 14 % респонденток, загальне негативне — у 61 %, «не визначилися» у ставленні до явища 25 опитаних. У групі інші співвідношення таке: загальне позитивне ставлення («цілком позитивно» й «скоріше позитивно») виявили 27 % жін. і 22 % чоловіків, загальне негативне («цілком негативно» й «скоріше негативно») — 58 % жін. і 69 % чол.

Із 538 опитаних осіб жіночої статі 45 (8 %) ставляться до явища «цілком негативно», 118 (22 %) — «скоріше позитивно», 67 (12,5 %) — «цілком негативно», 245 (45 %) — «скоріше негативно», 63 (12 %) особи жіночої статі «не визначилися» зі ставленням. Із 138 опитаних осіб чоловічої статі 11 осіб (8 %) ставляться до активного вживання фемінативів «цілком позитивно», 29 (21 %) — «скоріше позитивно», 33 (22 %) — «цілком негативно», 55 (40 %) — «скоріше негативно», «не визначилися» — 11 (8 %). Таким чином, загалом позитивно оцінюють уживання неофемінативів у сучасному мовленні 30 % жінок і 29 % чоловіків, загалом негативно — 58 % жінок і 62 % чоловіків. Таких, що не визначилися зі ставленням, серед жінок — 63 особи (12 %), серед чоловіків — 11 (8 %).

Відповіді на четверте запитання анкети «Чи вживаєте Ви у своєму мовленні нові назви осіб жіночої статі?»⁵³ були такими:

а) відповідь «так, уживаю, адже їх уживають і інші» обрали серед студентів західного регіону 13 % жін. і 15 % чол., центрального — 7 % жін. і 0 % чол., східного — 11 % жін. і 14 % чол.; державні службовці — 8 %; інші — 6 % жін. і 3 % чол.;

б) «так, уживаю свідомо, адже це характерна властивість української мови»: студенти західного регіону — 15 % жін. і 13 % чол., центрального — 7 % жін. і 0 % чол., східного — 4 % жін. і 0 % чол.; державні службовці — 0 %; інші — 11 % жін. і 8 % чол.;

в) «ні, не вживаю, віддаю перевагу традиційним позначенням жінки формою чоловічого роду»: студенти західного регіону — 54 % жін. і 45 % чол., центрального — 67 % жін. і 66 % чол., східного — 47 % жін. і 52 % чол.; державні службовці — 43 %; інші — 65 % жін. і 56 % чол.;

г) «ні, не вживаю свідомо, бо вважаю абсурдними і неестетичними»: студенти західного регіону — 19 % жін. і 27 % чол., центрального — 20 % жін. і 34 % чол., східного — 38 % жін. і 33 % чол.; державні службовці — 51 %; інші — 17 % жін. і 33 % чол.

Таким чином, серед студентів уживання неофемінативів, зокрема й свідоме, засвідчене серед осіб жіночої і чоловічої статі в однаковій кількості — по 23 % відповідей, невживання, зокрема й свідоме, серед осіб жіночої статі — у 77,5 % випадків, серед осіб чоловічої статі — у 86 % випадків. Найвища частка свідомого вживання особами жіночої статі новітніх назв жінки засвідчена в анкетах студентів НУЛП (24 % жін.) та РІС (23 % жін.), найнижча — 0 % жін. — у студентів ЖДУ. Цікаво, що низьку частку свідомого вживання студентками фемінізованих жіночих назв показали ПНПУ — 2 %, ЛНУ/Шевч. — 5 %, РІС —

⁵³ Відповідь на це запитання припускала кілька реакцій респондентів.

7 %, НаУОА — 7 %. Найвища частка осіб жіночої статі, які у вживанні віддають перевагу традиційним мовним позначенням жінки, — у РДГУ (67 %) та КНУ (66 %). Серед осіб чоловічої статі найвищий відсоток показав ЛНУ/Фр. — 59 %. Державні службовці (92 % жін.) не вживають, зокрема й свідомо, подібних фемінативів; інші не вживають таких одиниць у своєму мовленні 84 % жінок і 89 % чоловіків, натомість свідомо вживають 11 % осіб жіночої і 8 % осіб чоловічої статі.

У цілому серед усіх опитаних жінок уживають неофемінативи у своєму мовленні 114 осіб (21 %), не вживають 424 особи (79 %), 18 з усіх опитаних чоловіків (21 %) уживають такі одиниці у своєму мовленні, 79 % (110 осіб) не вживають.

П'яте запитання складалося з двох частин: «Як, на вашу думку, ставляться до вживання таких назв самі жінки; самі чоловіки». Отримано такі відповіді: студенти західного регіону вважають, що самі жінки ставляться до вживання таких назв «цілком позитивно» — 13 % жін. і 12 % чол., «скоріше позитивно» — 34 % жін. і 37 % чол.; «цілком негативно» — 5 % жін. і 4 % чол., «скоріше негативно» — 29 % жін. і 23 % чол., «не визначилися» — 20 % жін. і 24 % чол. Чоловіки, на їхню думку, ставляться до вживання таких назв: «цілком позитивно» — 5 % жін. і 11 % чол., «скоріше позитивно» — 22 % жін. і 12 % чол., «цілком негативно» — 6 % жін. і 12 % чол., «скоріше негативно» — 30 % жін. і 40 % чол., «не визначилися» — 37 % жін. і 25 % чол.

У центральному регіоні переконані, що самі жінки ставляться до вживання таких назв: «цілком позитивно» — 3 % жін., 0 % чол., «скоріше позитивно» — 32 % жін. і 34 % чол., «цілком негативно» — 4 % жін. і 0 % чол., «скоріше негативно» — 32 % жін. і 51 % чол., «не визначилися» — 30 % опитаних жінок і 17 % чоловіків. Натомість чоловіки ставляться до таких назв: «цілком позитивно» — 1 % жін., 0 % чол., «скоріше позитивно» — 13 % жін. і 17 % чол., «цілком негативно» — 4 % жін. і 66 % чол., «скоріше негативно» — 31 % жін. і 34 % чол., «не визначилися» — 51 % жін. і 0 % чол.

У східному регіоні вважають, що самі жінки ставляться до таких назв: «цілком позитивно» — 7 % жін. і 14 % чол., «скоріше позитивно» — 10 % жін. і 38 % чол., «цілком негативно» — 1 % жін. і 5 % чол., «скоріше негативно» — 51 % жін. і 5 % чол., «не визначилися» — 30,5 % жін. і 38 % чол. Чоловіки: «цілком позитивно» — 0 % жін., 9,5 % чол., «скоріше позитивно» — 13 % жін. і 19 % чол., «цілком негативно» — 18 % жін. і 0 % чол., «скоріше негативно» — 29 % жін. і 57 % чол., «не визначилися» — 39 % жін. і 14 % чол.

На думку державних службовців, самі жінки ставляться до таких назв: «цілком позитивно» — 0 %, «скоріше позитивно» — 11 % жін., «цілком негативно» — 17 % жін., «скоріше негативно» — 33 % жін., «не визначилися» — 40 % опитаних. Чоловіки: ставляться «цілком позитивно» — 0 %, «скоріше позитивно» — 11 %, «цілком негативно» — 17 %, «скоріше негативно» — 31 % жін., «не визначилися» — 41 % опитаних.

Інші: самі жінки сприймають фемінізацію «цілком позитивно» — 8 % жін. і 0 % чол., «скоріше позитивно» — 19 % жін. і 19 % чол., «цілком негативно» — 6 % жін. і 3 % чол., «скоріше негативно» — 44 % жін. і 36 % чол., «не визначилися» — 23 % жін. і 42 % чол. Чоловіки ставляться до новітніх фемінативів: «цілком позитивно» — 4 % жін. і 0 % чол., «скоріше позитивно» — 8 % жін. і 25 % чол., «цілком негативно» — 13,5 % жін. і 5,5 % чол., «скоріше негативно» — 33 % жін. і 47 % чол., «не визначилися» — 42 % жін. і 22 % чол.

49 серед опитаних жінок (9 %) та 12 серед чоловіків (9 %) вважають, що самі жінки ставляться до таких найменувань «цілком позитивно», «скоріше позитив-

но» — 145 жінок (27 %) та 45 чоловіків (33 %), «цілком негативно» — 28 жінок (5 %) та 5 чоловіків (4 %), «скоріше негативно» — 185 жінок (35 %) та 34 чоловіки (25 %), «не визначилися» — 131 жінка (25 %) та 42 чоловіки (30 %).

Таким чином, за даними анкетування, «за» і «проти» самих жінок щодо фемінізованих назв практично врівноважене: загалом позитивне — 36 % жін. і 40 % чол., загалом негативне — 40 % жін. і 28 % чол. Вивчення думки всіх опитаних щодо ставлення до цього явища чоловіків показало таке: 21 % жінок і 22 % чоловіків уважають його загалом позитивним, 39 % жінок і 55 % чоловіків — загалом негативним. Високий відсоток становить кількість тих, хто не зміг відповісти, як ставляться до фемінізованих назв самі жінки — 25 % жін. і 30,5 % чол., як ставляться чоловіки — 40 % жін. і 22 % чол.

Шпосте запитання звучало так: «Новітні назви жінки на зразок *філософеса, теоретичка, мерка, шефиня, біологиня, вождиня, філоложка, фразеологиня, політичка, держсекретарка, канцлериня, міністреса, професориня* і т. ін.», на вашу думку:

а) «підвищують суспільний статус жінки» — цю відповідь обрали: студенти західного регіону — 13 % жін. і 15 % чол., центрального — 5 % жін. і 0 % чол., східного — 4 % жін. і 19 % чол.; державні службовці — 0 %; інші — 10 % жін. і 5,5 % чол.;

б) «принижують суспільний статус жінки, демонстративно вказуючи її стать»: студенти західного регіону — 27 % жін. і 33 % чол., центрального — 17 % жін. і 17 % чол., східного — 25 % жін. і 24 % чол.; державні службовці — 72 %; інші — 40 % жін. і 28 % чол.;

в) «жодним чином не впливають на суспільний статус жінки»: студенти західного регіону — 60 % жін. і 52 % чол., центрального — 73 % жін. і 83 % чол., східного — 71 % жін. і 57 % чол.; державні службовці — 28 %; інші — 41 % жін. і 67 % чол.

Загалом 50 серед усіх опитаних жінок (9 %) і 17 серед чоловіків (12 %) вважають, що такі назви підвищують статус жінки; 160 жінок (30 %) і 41 чоловік (30 %) — принижують її; 328 жінок (61 %) та 80 чоловіків (58 %) — такі назви жодним чином не впливають на суспільний статус жінки. Остання думка виразно переважає, проте державні службовці (26 серед 36 опитаних жінок, 72 %) вважають такі назви принизливими для жінки.

Сьоме запитання⁵⁴ покликане було з'ясувати, яким (із запропонованих) назвам жінки (фемінізованим чи нефемінізованим) респонденти віддали б перевагу, говорячи про жінку у схвальному контексті. Серед студентів західного регіону перше місце в рейтингу прийнятних для такого контексту назв посіли номінанти *професор* (77 % жін. і 80 % чол.), *міністр* (82 % жін. і 80 % чол.), *філософ* (76 % жін. і 84 % чол.), друге — *професорка* (20 % жін. і 16 % чол.), *міністерка* (13,5 % жін. і 4 % чол.), *міністра* (6 % жін. і 11 % чол.), *філософиня* (21 % жін. і 5 % чол.), третє — *професориня* (7 % жін. і 1 % чол.), *міністриня* (8 % жін. і 1,5 % чол.), *філософка* (3,5 % жін. і 3 % чол.). З усіх опитаних студентів західного регіону 2 % жін. і 3 % чол. обрали для схвального контексту номінант *професорша*, 1,5 % жін. — *професорова*, 1 % жін. — *професореса*, 0,5 % жін. — *професориця*; 3 % жін. і 5 % чол. — *міністерша*, 1,5 % жін. і 3 % чол. — *міністреса*; 3,5 % жін. і 3 % чол. — *філософеса*, 2,5 % жін. і 1 % чол. — *філософша*, 2 % жін. і 1 % чол. — *філософиця*. На номінант *філософиса* не отримано

⁵⁴ Запитання передбачало можливість вибору кількох із запропонованих назв особи жіночої статі.

жодної позитивної реакції серед жінок, на *професориса* та *професориха* — жодної реакції з боку всіх опитаних.

Студенти центрального регіону: на першому місці — *професор* (88 % жін. і 100 % чол.), *міністр* (88 % жін. і 100 % чол.), *філософ* (85 % жін. і 100 % чол.), на другому — *професорка* (16 % жін. і 17 % чол.), *міністриня* (9 % жін. і 0 % чол.), *філософиня* (12 % жін. і 17 % чол.), на третьому — *професориня* (3 % жін. і 0 % чол.), *міністерка* (4 % жін. і 0 % чол.) та *філософеса* (3 % жін. і 0 % чол.). Окремі позитивні реакції з боку жінок отримали номінанти *міністреса* та *міністерша* (1 % кожен). Жодної позитивної реакції не отримали номінанти *професориця*, *професореса*, *професориша*, *професориха*, *професорова*, *міністра*, *філософка*, *філософиса*, *філософиця*, *філософша*.

Студенти східного регіону: на першому місці — *професор* (93 % жін. і 97 % чол.), *міністр* (97 % жін. і 91 % чол.), *філософ* (95 % жін. і 81 % чол.), на другому — *професориша* (3 % жін. і 14 % чол.), *міністерка* і *міністерша* (1,5 % жін. і 5 % чол.), *філософиса* (1,5 % жін. і 9,5 % чол.), на третьому — *професорка* (7 % жін. і 5 % чол.), *філософиня* (6 % жін. і 5 % чол.), *філософиса* (1,5 % жін. і 9,5 % чол.). Лише окремі реакції засвідчені у *професориня*, *міністра*, *міністриня* (по 1,5 % жін.), *філософиня* (9,5 % чол.), *філософша* (5 % чол.), жодної реакції не отримали номінанти *професориця*, *міністреса*, *філософка*, *філософеса*.

Держслужбовці: перше місце — *професор* (86 % респонденток), *міністр* (100 %), *філософ* (95 %), друге — *професорка* (14 %), *філософиня* і *філософеса* (по 3 %). Жоден інший номінант для схвального контексту не обрано. Інші: на першому місці *професор* (81 % жін. і 89 % чол.), *міністр* (90 % жін. і 95 % чол.), *філософ* (85 % жін. і 95 % чол.), на другому — *професорка* (32 % жін. і 8 % чол.), *міністриня* (6 % жін. і 3 % чол.), *філософиня* (15 % жін. і 5,5 % чол.), на третьому — *професориша* (2 % жін. і 3 % чол.), *міністреса* (4 % жін. і 3 % чол.). Окремі реакції отримано на *філософеса*, *міністерка* (по 4 % жін.) *професориня*, *професореса*, *міністра*, *філософка* (по 2 % жін.), *філософиса* (3 % чол.). Інших номінантів для схвального контексту обрано не було.

Таким чином, у групі номінантів *професор*, *професорка*, *професориця*, *професориня*, *професореса*, *професориса*, *професориша*, *професориха*, *професорова* серед усіх опитаних голоси розподілилися так: *професор* — 438 жін. (81 %) і 100 чол. (73 %), *професорка* — 92 жін. (17 %) і 17 чол. (12 %), *професориня* — 24 жін. (4,5 %) та 1 чол. (1 %), *професориша* — 9 жін. (2 %) та 5 чол. (4 %). Менше відсотка респондентів обрали інші назви.

У групі номінантів *міністр*, *міністра*, *міністриня*, *міністерка*, *міністреса*, *міністерша* 467 жінок (87 %) та 119 чоловіків (87 %) обрали номінант *міністр*, *міністерка* — 45 жінок (8,5 %) та 4 чоловіки (3 %), *міністриня* — 35 жінок (6,5 %) та 2 чоловіки (1,5 %), *міністра* — 19 жінок (4 %) та 8 чоловіків (6 %), *міністерша* — 11 жінок (2 %) та 5 чоловіків (3,5 %). Інші номінанти — сумарний відсоток чоловічих і жіночих голосів — 3 %.

У групі *філософ*, *філософиня*, *філософка*, *філософеса*, *філософиса*, *філософиця*, *філософша* голоси розподілилися так: *філософ* (82 %) 443 жінок та (87 %) 120 чоловіків, *філософиня* — 85 жінок (16 %) та 8 чоловіків (6 %), *філософеса* — 14 жінок (10 %) та 2 чоловіки (1 %), *філософка* — 11 жінок (2 %) та 2 чоловіки (1 %). Інші номінанти отримали до 2 % голосів.

Більш відкритими до експериментування з фемінативами у схвальному контексті, як бачимо, виявилися студенти західного регіону. Проте очевидно, що у схвальному контексті респонденти віддають виразну перевагу нормативним на сьогодні мовним засобам позначення особи жіночої статі.

Восьме запитання⁵⁵ мало на меті з'ясувати пріоритети респондентів щодо вживання фемінізованих і нефемінізованих назв у протилежному — несхвальному — контексті. За даними анкет студентів західного регіону, на першому місці в рейтингу потенційно несхвальних назв — *політичка* (66 % жін. і 47 % чол.), *директориха* (38 % жін. і 21 % чол.), *педагожка* (44 % жін. і 40 % чол.), на другому — *політик* (20 % жін. і 47 % чол.), *директорша* (33 % жін. і 21 % чол.), *педагог* (36 % жін. і 39 % чол.); на третьому — *політикеса* (10 % жін. і 13 % чол.), *директор* (17 % жін. і 29 % чол.), *педагошка* (22 % жін. і 7 % чол.). Далі перевагу надано фемінітивам *політикиня* (9 % жін. і 15 % чол.), *директорка* (14 % жін. і 13 % чол.), *директориця* (12 % жін. і 11 % чол.) *педагогиця* (14 % жін. і 16 % чол.). З більшими чи меншими відсотками (менше 10 %) у рейтингу виявилися задіяними всі запропоновані номінанти-фемінітиви.

Центральний регіон: перше місце — *політичка* (75 % жін. і 34 % чол.), *директорша* (53 % жін. і 51 % чол.), *педагожка* (33 % жін. і 51 % чол.); друге — *директориха* (43 % жін. і 51 % чол.), *педагошка* (40 % жін. і 34 % чол.); третє — *політикеса* (13 % жін. і 34 % чол.), *директориця* (11 % жін. і 17 % чол.), *педагог* (23 % жін. і 17 % чол.). Далі йдуть фемінітиви *політик* (16 % жін. і 17 % чол.), *директориса* (7 % жін. і 17 % чол.), *педагогиця* (21 % жін. і 17 % чол.), *педагогиня* (10 % жін. і 17 % чол.). Інші номінанти не перейшли десятивідсотковий бар'єр.

Східний регіон: перше місце — *політичка* (70 % жін. і 67 % чол.), *директорша* (67 % жін. і 19 % чол.), *педагошка* (30 % жін. і 48 % чол.); друге — *політик* (23 % жін. і 29 % чол.), *директориса* (10 % жін. і 48 % чол.), *педагожка* (37 % жін. і 15 % чол.); третє — *політикиня* (7 % жін. і 5 % чол.), *директор* (15 % жін. і 29 % чол.), *педагог* (19,5 % жін. і 38 % чол.). Далі — *директориха* (28 % жін.), *директорка* (12 % жін.), *педагогиця* (15 % жін.), *педагогиня* (14 % жін.). Усі інші номінанти були обрані респондентами, проте становили незначний відсоток (менше 10%).

Державні службовці: на першому місці — *політичка* (77 % жін.), *директориха* (45 %), *педагожка* (42 %); на другому — *політик* (14 %), *директорша* (22 %), *педагогиня* (20 %); на третьому — *директориця* (14 %), *педагогеса* і *педагог* (по 14 %). Наступну сходинку посіла назва *педагогиця* (11,5 %). Усі інші номінанти не набрали більше 10 % «голосів». У групі інші: на першому місці — *політичка* (54 % жін. і 54 % чол.), *директорша* (31 % жін. і 42 % чол.), *педагожка* (27 % жін. і 31 % чол.); на другому — *політик* (25 % жін. і 22 % чол.), *директориха* (42 % жін. і 19,5 % чол.), *педагогиця* (33 % жін. і 22 % чол.); на третьому — *політикиня* (17 % жін. і 22 % чол.), *директор* (25 % жін. і 17 % чол.), *педагошка* (27 % жін. і 22 % чол.). На наступних щаблях у своїх групах опинилися *політикеса* (17 % жін. і 8,5 % чол.), *директориця* (19 % жін. і 22 % чол.), *педагог* (29 % жін. і 22 % чол.), *педагогиня* (14 % жін. і 22 % чол.).

Загалом пальму першості серед потенційно несхвальних назв жінки з-поміж усіх запропонованих отримав номінант *політичка* (67 % жін. і 52 % чол.). У першій групі номінантів *політик*, *політичка*, *політикеса*, *політикиня* лідирує зі значним відривом фемінітив *політичка* (362 жін. — 67 %) та 72 чол. — 52 %), на другому місці — *політик* (108 жін. — 20 %) і 37 чол. — 27 %), на третьому — *політикиня* (57 жін. — 9 %) і 22 чол. — 16 %). У групі номінантів *директор*, *директорка*, *директориня*, *директориця*, *директореса*, *директориса*, *директорша*, *директориха*, *директорова* лідером став фемінітив *директорша* (216 жін. — 40 % та 40 чол. — 29 %), далі — *директориха* (204 жін. — 38 % і 26 чол. — 19 %), *директор* (87 жін. — 16 % і 35 чол. — 25 %). У групі *педагог*, *педагожка*, *педагоге-*

⁵⁵ Запитання передбачало можливість вибору кількох із запропонованих назв особи жіночої статі.

са, педагогіа, педагогіця, педагогіня переважив номінант педагожка (211 жін. — 39 % і 47 чол. — 33 %), другу сходинку посів маскулінізм педагог (122 жін. — 23 % і 46 чол. — 33 %), третю — педагогіа (137 жін. — 26 % і 25 чол. — 18 %). Отже, очевидним є те, що семантико-прагматична нетотожність чоловічої і жіночої корелятив таких назв користувачами мови все ж усвідомлюється.

Опитування 676 респондентів виявило: громадська думка щодо неофемінативів у наших співвітчизників далека від одностайної. Більшість опитаних не бачить у таких мовних позначеннях жінки необхідності й сенсу; значна частина не може сформулювати свого ставлення до цього явища. Водночас ЗМІ широко транслюють такі новотвори, не беручи до уваги ні їхню нормативність (передусім милозвучність), ні прагматичні потенції. Укладачі словників неологізмів найчастіше залишають їх поза межами своїх реєстрів. Укладачі найновіших академічних тлумачних та двомовних словників схиляються до нормативного на даний час мовного позначення жінки⁵⁶. Натомість у реальному слововживанні, наприклад на сторінках «Вікіпедії», один з найавторитетніших українських мовознавців Є. А. Карпіловська ще в лютому 2013 р. була представлена як *професорка, доктор філологічних наук* (сьогодні особисті дані змінено: Є. А. Карпіловська — *професор, доктор філологічних наук*); на сайті часопису «Критика», спільноту якого становлять провідні науковці, експерти, журналісти та інтелектуали з України й інших країн, читаємо: *Олена Синчак. Філолог. Україна. Лінгвістка, дослідниця, спеціалістка Центру гуманітарних досліджень, викладачка української мови*⁵⁷. Науковці творення неофемінативів (лише з незначними застереженнями) загалом схвалюють і підтримують як факт українізації нашої мови⁵⁸. Інша думка практично не представлена. Тож *Audiatur et altera pars* — нехай буде почутою й інша сторона.

І. Огієнко свого часу писав: «... усі мови світу в законах мовного життя сильно примхуваті і підпадають своїм власним законам. Нагадаю тут, що в літературній мові діє й закон літературної традиції. Буває, що маємо форму ніби й недотепну, але довге вживання її, цебто її літературна традиція, вкінці її узаконює»⁵⁹. Покладімося ж на реальний «закон літературної традиції», на мудрість нашої мови, її носіїв та нормалізаторів і на час, який усе розставить по своїх місцях.

(Рівне)

A. M. ARKHANHELKA

FEMININE INNOVATIONS IN CONTEMPORARY UKRAINIAN LANGUAGE

In the paper there is made an attempt to analyze the lexicographic fixing of the newest female nominations in existing dictionaries of neologisms of the beginning of 21st century as well as to present the results of authors' study of the public opinion on the phenomenon of feminization in contemporary Ukrainian language.

Keywords: feminine word formation, dictionary of neologisms, maskulinity, derivative, co-derivative.

⁵⁶ Наприклад, Словник української мови (Відп. ред. В. В. Жайворонок. — К., 2013. — С. 928) фіксує лише номінант *професор*, чотиристоронній Російсько-український словник (К., 2013. — Т. 3. — С. 609) — *професор* і *професорша* розм.

⁵⁷ Додамо — з опорою на офіційно не чинний сьогодні правопис.

⁵⁸ Див., наприклад: *Кислюк Л.* Жінка-космонавт чи космонавтка? (до проблеми творення назв осіб жіночої статі) // *Культура слова*. — К., 2013. — Вип. 78. — С. 114–118.

⁵⁹ *Огієнко І.* (Митрополит Іларіон). *Наша літературна мова : Як писати й говорити по-літературному. Мовні нариси / Упоряд., авт. передмови та коментарів М. С. Тимошик.* — К., 2011. — С. 167.